

'Met de KLM naar Schouwen'

Gerard L. Ouweneel

De in 1997 overleden Haagse vogelfotograaf Frans Kooijmans onderhield een speciale band met Schouwen-Duiveland. Kooijmans, voor zijn vrienden 'Kooij', kon genoeglijk vertellen over vogeltochten die hij met zijn metgezellen driekwart eeuw geleden naar en over het eiland maakten. De oudste zoon Roald werkte de dagboeken van zijn vader uit. Het resultaat draagt als titel Een Haagse vogelaar. De bundel geeft een dusdanig beeld van Schouwen, Nederland en de vogels van ruwweg 80 jaar geleden, dat bij het lezen van Kooij's dagboeken de gedachten gemakkelijk aan de haal gaan.

Kennismaking met Schouwen

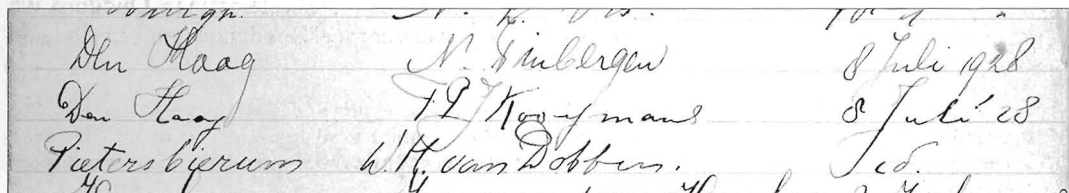
De dagboekbewerking omvat de belevenissen over een periode van 20 jaar, van 1931 tot en met 1950. Voordien bezoekt de in 1907 in Dordrecht geboren Kooij ook reeds Schouwen. Teun Rosmolen bezit het gastenboek van de voormalige eendenkooi van Ellemeet, waar Teuns vader kooide. Dat doornemend zien we dat Kooij op 8 juli 1928 samen met Niko Tinbergen en Wim van Dobben op bezoek kwamen. Zoals Kooij een grote bijdrage zou leveren aan de vogelfotografie, hebben zijn metgezellen later veel betekend voor de vaderlandse ornithologie, Tinbergen ook buiten Nederland. Voor die 8e juli 1928 staan ook de naam en handtekening van J. van den Hoek uit Kerkwerpe in het gastenboek. Omdat die naam bij latere bezoeken aan Schouwen terugkeert in Een Haagse vogelaar, is aannemelijk dat de heren samen opsjouwingen.

In juli 1932 gaan Kooij en zijn vrienden drie weekeindes achterelkaar. Voor zaterdag 2 juli lezen we: 'Naar Schouwen gevlogen met de KLM'. Het clubje fietst dan van Den Haag naar Rotterdam-Waalhaven. Daarvandaan onderhield de KLM toen een vlucht naar IJHaamstede. De fiets gaat mee. Kooij fotografeert dat weekeinde op 'de Hil' (de Flaauwersinlaag). Een week later is het weer prijs. Gevlogen wordt met de PH-

AUX, van waaruit Kooij de delta filmt. 's Avonds zet hij in de Hil de schuilhut op, die hij de volgende dag betreft. Ze varen terug met de 'Stad Zierikzee' voor de somma van twee gulden en vijf cents, inclusief de fiets. Alleen al bij die vaartocht slaan bij schrijver de gedachten op hol. Wat zou ik die reis graag nog eens maken...! Kooij c.s. krijgen kennelijk de smaak te pakken want de zaterdag daarop gaat het opnieuw naar Schouwen. In de Flaauwers ringen ze dan Grote Sterns, Kokmeeuwen en Scholeksters. De nummers van de aangelegde ringen staan in het verslag. Onder Zierikzee zijn ze bij een nest van een Steenuil, waaronder een dood jong ligt.

Zomer 1933 is het opnieuw Schouwen. Voor zaterdag 3 juni 1933 lezen we: 'met Pelk om 4.45 uur per KLM naar Schouwen'. In de duinen bij Haamstede fotograferen Vijverberg en Kooij Bergeenden en Tapuiten. 's Maandags vliegen Pelk en Kooij terug naar Waalhaven. In 1934 gaan de weekeindtochten naar Texel en naar De Peel, waar de laatste in Nederland broedende Goudplevieren het doel zijn. Zomer 1935 is Kooij terug. Hij bivakkeert dan tweemaal op Schouwen, waar in de derde inlage een Mediterane Kapmeeuw verblijft, die gepaard is met een Kokmeeuw. Nu heet die soort Zwartkopmeeuwen is de soort 's zomers. tegenwoordig in de delta niet ongewoon.

Detail uit Gastenboek Eendekooi Ellemeet. Kopie: Teun Rosmolen.

F.P.J. Kooijmans met zijn zelfgebouwd telekanon bij de spuiboezem van Flauwers. Het gemaal is er nog steeds, maar de schoorsteen is verdwenen. Foto: Rykel te Kate, 29 augustus 1937.

Maar in 1935 was het een regelrechte sensatie, die Kooij natuurlijk wil fotograferen. In zijn dagboek gebruikt hij de wetenschappelijke naam *melanocephalus*. Op 9 juli arriveert Kooij met de KLM in Haamstede. De 'Koolhoventaxi' (?) rijdt hem naar van den Hoek. Op 14 juli reist hij terug met de RTM-pont. Tijdens het verblijf zijn er logistieke kwesties. Vijverberg wacht tevergeefs met zijn auto en iemand mist als gevolg van een lekke fietsband een belangrijke busaansluiting. Eind-augustus verschijnt Kooij weer, heen per fiets via Overflakkee, terug per KLM. Vijverberg biedt logies. Kooij wil in de inlagen steltlopers fotograferen, maar mede als gevolg van het beroerde weer, is het succes matig. Op de 29e ziet hij er twee Slechtvalken. Voor het uitvergroten van foto's en geknutsel aan eigenbouw camera's en lenzen zijn hij en Vijverberg iedere avond tot diep in de nacht in de weer. In Zierikzee doet Kooij zich tegoed aan een palingbrood, een gerecht dat onlangs op het

Delta VogelNet onderwerp was van discussie.

Na 1935 blijft Kooij weg. Op 19 juli 1937 krijgt Kooij een brief van Vijverberg met de vraag 'waar blijf je toch ...?' Kooij heeft dan andere zaken aan het hoofd. Net dertig geworden, trouwt hij ruim drie maanden na Vijverbergs oproep. Pas in 1950 lezen wij weer over Schouwen. Met zijn gezin kampeert hij er dan een week in augustus. In Zierikzee maakt hij foto's vanaf de Sint-Lievensmonstertoren. In de inlagen heeft hij het gemunt op Steenlopers. Vijverberg ontmoet hij in Schuddebeurs. De KLM vliegt niet meer op Haamstede. De reis gaat met de boot van Numansdorp naar Zierikzee vice versa.

In Goeree-Overflakkee? Vergeleken met Schouwen blijft dat eiland in de coulissen. Op 24 januari 1932 gaat Kooij een dag op en neer, natuurlijk per fiets. De bestemming is Ouddorp. We lezen over 'zeer veel Goudplevieren, een Dodaars

De vlucht van Waalhaven naar Haamstede met een Fokker nam twintig minuten in beslag. Het lijntje was voor de KLM winstgevend en twee jaar na de start van deze eerste binnenlandse vliegroute werd deze in 1932 doorgetrokken naar Vlissingen en 's zomers naar Knokke (het goklijntje). Met het uitbreken van de Tweede wereldoorlog werd de lijn opgeheven en nooit meer opnieuw opgestart.

Woonsplaats	Namen	datum
Tiercksee	Leendert den Boer.	
Kobswere	Geerke Leijden	
Bulthuis	J. G. Mandink	25/7 1927
"	W. Minnink v. Buijck	25/7 1927
Kierckzee	P. H. v. d. Ven, Oelshoran	
Amstelsdam	A. J. W. van Rooijen	27 juli 1927
Noordwijk	H. H. Kleijnt Kloos	17 Aug. 1927
Noordwijk	M. Henjert Krause Rabar	
	en kinderen	
Haarlem	J. J. J. v. d. V.	18 Dec 1927
Bunsch	M. H. v. d. V.	18 "
Den Haag	J. J. v. d. V.	8 juli 1928
Den Haag	J. J. v. d. V.	8 juli '28
Paterskerke	W. van Dobben	1 "
Kierckzee	J. van der Horst	8 juli 1928
Amsterdam	M. A. B. de G. King	12 Nov. 1929

Gastenboek Eendekooi Ellemeet.
Kopie: Teun Rosmolen.

Hallands Väderö de eindbestemming is. 'Tussen Oytten en Hamburg zeer veel Ortolanen' staat er voor 24 mei 1931, Of dat nu nog het geval is...? Twee jaar later gaan Jan-Joost ter Pelkwijk en hij weer op de fiets naar Kopenhagen. Vanuit Denemarken varen ze naar Oost-Groenland voor een bezoek aan Niko Tinbergen en diens echtgenote. Deze legendarische tocht beschreef Frans Beekman onlangs in een aan Johan Everaers uitgereikt Liber Amicorum. Pelk was wellicht de meest veelbelovende bioloog in die tijd, die tijdens WO II helaas op zijn 28e jaar in het voormalige Indonesië omkwam.

Kooij en zijn vrienden zien er niet tegenop om 's avonds te vertrekken, de hele nacht door te fietsen naar Hulshorst en daar aangekomen direct op excursie te gaan. De volgende dag gaat het dan weer terug naar Den Haag, ook per fiets. Enkele reis 136 kilometer. Dat waren nog eens mannen! Natuurlijk, ook nu, driekwart eeuw later, zijn er vogelaars die de hele nacht doorreizen om 's morgens vroeg bij een zeldzaamheid te zijn. Maar of ze dat per fiets doen...? Op een van de Hulshorst-excursies komen ze op het spoor van sujetten die Haviken en Kerkuilen hebben uitgehorst. Ze stappen naar de marechaussee en smaken het genoegen die in actie te zien komen..

Een andere aardige kant van *Een Haagse vogelaar* is te lezen hoe Kooij optrekt met lieden die in de vorige eeuw ornithologisch Nederland profiel gaven. Afgezien van al genoemde heren lezen we over Frans Makkink, Jan P. Strijbos, Goris van Oordt en vanaf circa 1950 ook Jan Kist. Soms verlopen die contacten niet naar wens. In juni 1935 hebben ze op Texel een schuilhut gezet bij een Velduil. Bij de hut aangekomen blijkt Sluifers die te

en Roodhalsfuut in de haven van Middelharnis en een achter Kieviten jagende Slechtvalk. Opvallend en veelzeggend is dat hij slechts één gans ziet, boven het Haringvliet. Kerstmis 1933 is er een melding van veel Nonnetjes op het Volkerak en dan duurt het tot 28 februari 1950 dat Goeree weer opduikt. We lezen dan over 'zeer veel stellopers (Kanoeten en Rosse Grutto's) bij Melissant (de Slikken van Flakkee?) en Stellingdam. En geen Rotganzen!

Alles per fiets

Afgezien van de KLM en soms de RTM-tram en het spoor, doen Kooij en zijn vrienden alles per fiets. En reken maar dat het daarbij niet om fietsen ging als de huidige, die met één pink zijn op te lichten. Bovendien sjuouwen ze schuilhutten, fotoapparatuur en leeftocht mee. Kooij houdt de afgelegde kilometers bij. Met Pasen 1935 fietst hij eerst naar Rotterdam. Daar op de trein en dan per fiets vanaf Lage Zwaluwe naar De Peel, waar ze geen Goudplevieren vinden. Vandaar rijden de heren op Eerste Paasdag naar de Noord-Veluwe om bij Hulshorst Kerkuilen te fotograferen. De volgende dag terug op de fiets naar Utrecht en vandaar per trein naar Den Haag: 405 kilometer in vier dagen, schrijft Kooij met enige trots in zijn dagboek. In 1931 fietst hij met Wim van Dobben vanaf Nieuweschans naar Zweden, waar het vogeleiland

hebben betrokken. 'Sluiters eruit gegooit', staat er letterlijk. De week daarop missen ze 'door getreuzel van ene Dick Kreger de laatste boot', waarop Niko Tinbergen er de pest in krijgt. Een 'rijksbootje' moet ze vanaf de Mok alsnog overbrengen naar Den Helder.

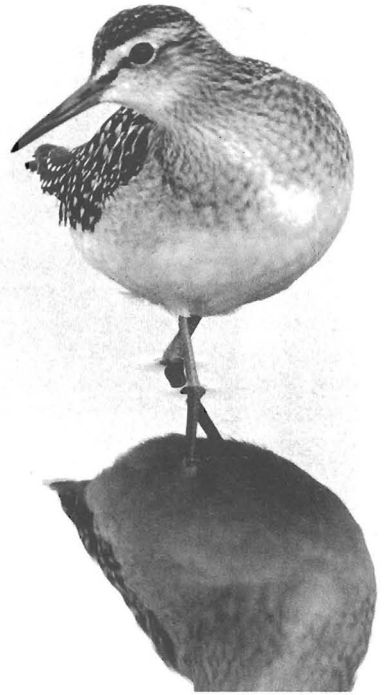
Als een rode draad gaat door de bundel Kooij's grote aandacht voor de vogelfotografie. Daarin was hij een pionier. In november 1935 hangen zijn foto's in Londen en ontvangt hij daar een 'Certificate of Merit'. Nog heel lang zullen de Engelsen voor boeken en tijdschriften voor foto's een beroep op Kooij doen.

De Beer

De Beer en Ockenrode, Meijndel en het Versingskanaal bij Den Haag komen steeds terug als Kooij's excursiebestemmingen. De dagboek-aantekeningen van De Beer gaan over de Lachsterns, de jaarlijkse nazomertochten voor Morinelplevieren en 's winters regelmatig over Zeearenden. Kooij fotografeert veel op De Beer, hetgeen kostelijke series heeft opgeleverd, die er in hoge mate toe bijdragen dat we nu weten hoe het er op de punt van Rozenburg ooit uitzag. De lotgevallen van de Hagenaars op De Beer legt Pelk vast in een geestige tekening. Op Ockenrode broeden Nachtzwaluwen en zien de heren op 22 juni 1935 een Scharrelaar; op 25 oktober 1947 passeert daar een Schreeuwarend. Voor schrijver was het leuk te lezen dat een foto van een ooievaarsnest op een boerderijdak onder Mijnsheerland werd gemaakt op 10 juni 1939. Op die foto staat op de voorgrond een rij Hoeksche Waardse dreumesen. Een halve eeuw later kwam het in Maasdam tot een reünie, waarbij ieder van hen uit handen van Kooij een afdruk kreeg.

Tijdens de oorlogsdagen in mei 1940 lag Kooij in de Betuwe en raakte hij betrokken bij de slag om de Grebbeberg. Als ex-krijgsgevangene werd hij op 4 juni 1943 weggevoerd naar Duitsland en daar tewerkgesteld. Daarvan keerde hij eind mei 1945 terug in Den Haag bij zijn gezin. Zowel tijdens de meidagen van 1940 als gedurende het tweejarige verblijf in Duitsland blijft Kooij noteren wat hij aan vogels ziet en/of hoort. Vanuit Duitsland blijft hij corresponderen met Vijverberg.

Alleen al om zijn pionierswerk voor de vogelfotografie met alles wat daarmee samenhangt, ver-

Schouwen is een ideaalgebied voor het fotograferen van allerlei steltlopers. Dat was al zo in de tijd van Vijverbergen Kooijmans. Ook Henk Harmsen maakte veel foto's van steltlopers op Schouwen-Duiveland. Deze Bosruiter fotografeerde hij bij Oosterland (Geule) op 9 september 1988.

dient Frans Kooijmans zeker een biografie. Omdat hij opgroeide in Den Haag en daar zijn hele lange leven bleef wonen en werken, ging er voor dat idee een plan naar de Vereniging voor Vogelbescherming's Gravenhage en Omstreken. Deze club loopt niet warm voor dat idee waarbij, naar verluidt, het feit dat Kooij nooit lid was van de Vereniging, mede een reden vormt dat het bestuur de boot afhoudt.

Literatuur

- KOOIJMANS, R. 2010. Een Haagse vogelaar. Twintig jaar uit het leven van Frans Pieter Kooijmans. Rapport.
- OUWENEEL, G.L. 2003. Foto. In 'Vlerkenstreken'. Verhalen over mensen en vogels. Hedel.
- OUWENEEL, G.L. 2010. Frans Kooijmans pionier vogelfotograaf. De Wulp 41:8-9.